

U prosincu 2018. godine Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom uputila je Hrvatskom Saboru, Vladi RH, Ministarstvima i političkim strankama opću preporuku vezanu uz sudjelovanje/prisustvovanje osoba s invaliditetom u javnom i društvenom životu:

„Kao što vam je poznato, Republika Hrvatska ratificirala je Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom („Narodne novine – Međunarodni ugovori“, broj 6/07, 3/08, 5/08; dalje: Konvencija) 2007.g. koja je time postala za Republiku Hrvatsku obvezujući međunarodni dokument i po pravnoj je snazi iznad zakona. Konvencija naglašava načelo ravnopravnosti osoba s invaliditetom u svim segmentima života, naglašavajući potrebu uvažavanja različitost i prihvaćanje osoba s invaliditetom kao dijela ljudske raznolikosti i čovječnosti. Međutim, pravobraniteljica za osobe s invaliditetom, kao neovisno tijelo zaduženo za praćenje i promicanje prava osoba s invaliditetom, susreće se sa stereotipnim načinom razmišljanja o osobama s invaliditetom u svim područjima života pa tako i njihovim pravom na sudjelovanje u javnom prostoru, a koji mogu dovesti do uznemirujućeg i uznemiravajućeg govora.

Smatramo kako u segmentu uklanjanja stereotipnih načina razmišljanja, upravo nositelji vlasti u Republici Hrvatskoj i osobe koje svojim javnim nastupima utječu na javno mišljenje, imaju pravo i dužnost zastupati i naglašavati konvencijsko načelo ravnopravnosti, a sve s ciljem uklanjanja postojećih predrasuda o osobama s invaliditetom.

Polazeći od uloge nositelja vlasti i na iskustva Ureda, sukladno čl. 9. Zakona o pravobranitelju za osobe s invaliditetom („Narodne novine“, br.107/07), dostavljamo opću preporuku kojom ukazujemo na nekoliko važnih segmenata o kojima treba voditi računa kada se u javnosti govori o osobama s invaliditetom.

U hrvatskom javnom prostoru i dalje su prisutni termini poput „osobe s posebnim potrebama“, „invalidi“, „hendikepirane osobe“ i sl. Premda neki smatraju da pitanju termina ne bi trebalo pridavati toliko značaja, ali iskustveno znamo da se stav prema određenoj grupi ljudi odražava već u nazivu kojim ih oslovljavamo.

Prema takvom shvaćanju nejednaki tretman odnosno diskriminacija počinje već u nazivu kojim smo, možda i nenamjerno, neku osobu označili invalidnom, odnosno manje vrijednom, hendikepiranom, onom kojoj nešto nedostaje i time je sveli na njezin nedostatak, umjesto da je doživimo i pristupamo joj kao osobu koja ima neke poteškoće, ali ujedno ima i sposobnosti, želje i potrebe poput svih onih koji tu poteškoću nemaju.

Konvencija u čl.1 navodi tko su osobe s invaliditetom: „Osobe s invaliditetom su one osobe koje imaju dugotrajna tjelesna, mentalna, intelektualna ili osjetilna oštećenja, koja u međudjelovanju s različitim preprekama mogu sprečavati njihovo puno i učinkovito sudjelovanje u društvu na ravnopravnoj osnovi s drugima“. Dakle, invaliditet nije bolest, nego kompleksno stanje u kojem je medicinska komponenta samo jedan dio. Invaliditet je ujedno dio identiteta neke osobe i kao takav jedan od vidova ljudske različitosti koji se treba poštovati i prihvaćati.

Zbog svega toga je prihvaćeni termin osoba s invaliditetom, a za djecu djeca s teškoćama u razvoju umjesto djeca s posebnim potrebama. Osim toga kada želimo pobliže opisati neku osobu s invaliditetom, preporuča se i korištenje ovih termina: osoba koja se kreće uz pomoć

invalidskih kolica, osoba s teškoćama u kretanju umjesto invalidi prikovani uz kolica, osoba oštećena vida, osoba oštećena sluha, osoba s mišićnom distrofijom, osoba s multiplom sklerozom, osobe s intelektualnim teškoćama (umjesto osobe s mentalnom retardacijom ili mentalno retardirane osobe budući da je termin retardiran u kolokvijalnom govoru ima izrazito pogrdno značenje), osobe s psiho-socijalnim invaliditetom umjesto psihijatrijski pacijenti, psihički/duševni bolesnici, mentalni bolesnici.

- 1) Slijedom navedenog, preporučamo korištenje konvencijskih termina kada se govori o osobama s invaliditetom odnosno o djeci s teškoćama u razvoju. Time se u prvi plan stavlja konvencijski socijalni model invaliditeta, a naglasak je na osobi kao nositelju jednakih prava i njezinim sposobnostima i željama, a ne na bolesti, nedostatku, oštećenju - na kojima se do usvajanja Konvencije temeljilo shvaćanje invaliditeta, a koje je još uvijek prisutno u društvu.

Konvencija o pravima osoba s invaliditetom zastupa načelo ravnopravnosti osoba s invaliditetom i osoba bez invaliditetom te promiče načelo *punog i učinkovitog sudjelovanja i uključivanja osoba s invaliditetom u društvo* kao i *Jednakost mogućnosti*, što znači da osobe s invaliditetom imaju pravo na izbor i odabir između mogućnosti koje su na raspolaganju i osobama bez invaliditeta. S obzirom na navedeno konvencijsko načelo, svako onemogućavanje osobe s invaliditetom u pravu na vlastiti izbor i sudjelovanje, pod istim uvjetima pod kojima sudjeluju i osobe bez invaliditeta, predstavlja povredu prava osobe s invaliditetom i diskriminaciju s osnova invaliditeta.

Međutim, Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom propisano je načelo „razumne prilagodbe“ koje podrazumijeva „potrebnu i odgovarajuće izmjene i prilagodbe koje ne nameću nerazmjerni ili neprimjeren teret, potrebne u konkretnom slučaju, kako bi se osiguralo da osobe s invaliditetom ravnopravno s drugim osobama uživaju i koriste sva ljudska prava i temeljne slobode“.

Navedeno načelo podrazumijeva obvezu prilagodbe u načinu informiranja odnosno komunikacije, slijedom koje je potrebno na „primjeren i razumljiv način osobama s invaliditetom prenositi određene sadržaje. Ukoliko je takva prilagodba izostala može se govoriti o povredi prava. Međutim, ukoliko je osobi s invaliditetom informacija pružena na njoj razumljiv način te je osoba razumjela sadržaj, osigurali smo jednake mogućnosti.

Nadalje, iz iskustva Ureda pravobraniteljice o sudjelovanju osoba s poteškoćama u javnom prostoru proizlazi kako su mišljenja građana Republike Hrvatske, podijeljena. Temeljna konvencijska načela propisuju: *Poštivanje razlika i prihvaćanje osoba s invaliditetom kao dijela ljudske različitosti i čovječnosti*; stoga su zabrinjavajući pojedini stereotipni navodi građana koji smatraju da osobama s primjerice, intelektualnim poteškoćama, treba zabraniti sudjelovanje u javnom životu, a moguće je i osporavanje i u drugim temeljnim ljudskim pravima (pripadanje, ljubav, djeca, izbor načina života) što ukazuje na ne osviještenost građana o potrebama i pravima osoba s invaliditetom. Predrasude društva prema osobama s invaliditetom još su uvijek prisutne te uskraćivanje prava izbora i društvene participacije osobama s invaliditetom ne dovodi do otklanjanja stereotipa i ne predstavlja „zaštitu prava osoba s invaliditetom“.

Upravo radi podizanja svijesti o pravima osoba s invaliditetom kod velikog dijela građana Republike Hrvatske, smatramo da nositelji vlasti kao i članovi političkih stranaka, moraju približavati konvencijske zahtjeve građanima te i na taj način doprinositi smanjivanju utjecaja medicinskog modela poimanja invaliditeta i jačanju socijalnog modela poimanja invaliditeta i stavljanja osobe i njenih prava i prvi plan, kao što je to situacija kada se govori o osobi bez invaliditeta.

2) Slijedom navedenog, preporučamo, da u eventualnim budućim situacijama, u kojima će svoje pravo na sudjelovanje u društvenom životu željeti iskoristiti i osobe s invaliditetom, i ukoliko se za to pokaže potreba, potičete i podržite njihovo uključivanje u društveni život i time doprinesete promicanju konvencijskog načela ravnopravnosti koje je Republici Hrvatskoj kao potpisnici Konvencije i dužnost.

Imajući u vidu prisutnost nositelja vlasti i članova političkih stranaka i na društvenim mrežama te porast komunikacije na istima kao i brzinu širenja informacija putem društvenih mreža, smatramo potrebnim istaknuti kako je i putem sadržaja objavljenih na društvenim mrežama moguće objavljivati sadržaje koji imaju tendenciju podržavanja uključivanja osoba s invaliditetom u društvu te mogućnost javnog reagiranja ukoliko je objavljen sadržaj uvredljiv/ponižavajući/dehumanizirajući.

Poštujući slobodu govora svake osobe i pravo na izražavanje mišljenja, nužno je voditi računa da pravo na slobodno izražavanje mišljenja sadržava i dužnost poštivanja dostojanstva druge osobe/skupina osoba. Takvim će se postupanjem odaslati poruka o neprihvatljivosti izrečenih diskriminacijskih poruka i spriječiti daljnje širenje istih, ali i spriječiti intenziviranje i širenje takvog neprihvatljivog, ponižavajućeg govora, što može dovesti do govora mržnje.

3) Slijedom navedenog, preporučamo nositeljima vlasti kao i članovima političkih stranaka da svoj utjecaj koji imaju kao javne osobe na oblikovanje javnog mišljenja i stavova, koriste za podizanje svijesti i putem društvenih mreža.

Iako se o govoru mržnje prema osobama s invaliditetom malo govori, to ne znači da ono ne postoji. Pod govorom mržnje podrazumijeva se i *segregacija i izdvajanja određene manjinske skupine osoba* za koje se smatra da zbog nekih bioloških faktora ne mogu na ravnopravnoj osnovi s drugima sudjelovati u istoj stvari. Ne mora nužno biti prisutan osjećaj mržnje, već i stereotipno razmišljanje i isključivanje određenih tzv. ranjivih skupina u cilju „njihove zaštite, jer ne razumiju“, može predstavljati govor mržnje odnosno diskriminatoran govor, koji je zabranjen.

Nadalje, političke stranke svojim statutima, između ostalog, uređuju ciljeve i načine djelovanja, donose etičke kodekse koji obvezuju članove određene stranke na određeno postupanje kojim se poštuju temeljna ljudska prava i slobode i propisuje sankcioniranje u slučaju protivnog postupanja.

4) Slijedom navedenog, preporučamo revidiranje statuta političkih stranaka i etičkih kodeksa u duhu Konvencije o pravima osoba s invaliditetom i smjernica iz ove opće preporuke -ukoliko isto već nije sadržano u postojećim dokumentima političkih stranaka,

5) Monitoriranje istupa članova pojedine političke stranke te

6) Sankcioniranje istupa onog člana političke stranke koji ima za posljedicu uvredljivo, ponižavajući, dehumanizirajuće i diskriminatorno postupanje prema osobama s invaliditetom

Smatramo kako javne osobe imaju veliki utjecaj na kreiranje javnog mišljenja, te nadalje smatramo kako bi isti svoj utjecaj trebali usmjeriti na otklanjanje diskriminatornih postupanja koja su uvjetovana tradicionalnim i medicinskim poimanjem invaliditeta koji predstavlja kršenje temeljnih ljudskih prava jedne skupine osoba, a koja čini 12% od ukupnog stanovništva, državljana Republike Hrvatske.“

**PRAVOBRANITELJICA
ZA
OSOBE S INVALIDITETOM
Anka Slonjšak**